

## Onverwacht in Nederland : drie buitenlanders

We zijn hier in een kerkgebouw dat we te danken hebben aan Koning Lodewijk Napoleon. Over de directe aanleiding tot de bouw zijn folders beschikbaar, dus dat laat ik het in deze korte tijd terzijde. Het leek mij blik-verruimend om bij deze gelegenheid na te denken over de verrassende rol die drie buitenlanders, twee mannen en een vrouw, speelden in onze vaderlandse en ook kerkelijke geschiedenis. Zelf zouden ze dat niet hebben verwacht...

Een bezetter die een monument krijgt – dat is al wonderlijk. Het staat al ruim 400 jaar op de dijk bij Harlingen : de Stenen man, eerbetoon aan Caspar de Robles, een edelman in Spaanse dienst die terecht kwam bij het bestuur van Friesland en Groningen. Een legertje onder zijn leiding landde in 1568 in Friesland om het gezag van de Spaanse Koning Philips II te herstellen. Nadat op 1 nov. 1570 de zgn. Allerheiligenvloed de zeedijken van Friesland zwaar had beschadigd en de Friese gemeenschappen bleven ruziën over de schuldvraag en de kosten van herstel, greep De Robles daarbij in. Hij bracht partijen bij elkaar en zorgde ook voor een betere taakverdeling bij het onderhoud. Ter herinnering kwam er op de grenslijn van de waterschappen een merkteken van 12.000 tichelstenen, bekroond door een Januskop, die aan beide kanten over de dijk uitkeek : de Stenen Man.

De Robles had duidelijk oog voor het belang van publieke werken, want hij was ook verantwoordelijk voor de aanleg van het Kolonelsdiep ( de Robles wàs die kolonel ) dat een veilige vaarweg tussen Leeuwarden en Groningen bood. Hij werd benoemd tot stadhouder van Groningen, Friesland en Drenthe en bleef actief als officier; in 1573 werd hij gewond bij het beleg van Haarlem. In 1576 werd hij in Groningen door zijn eigen, muitende, troepen die al maanden niet betaald waren, gevangen genomen. Hij komt nog terug in onze geschiedenis bij het beleg van Antwerpen in 1585, waar hij omkwam bij een Hollandse tegenaanval. De Robles bleef zijn leven lang het katholicisme en Koning Philips trouw, maar hij onderscheidde zich daarnaast door inzet voor algemene belangen, los van de ideologische strijd.

Onze tweede buitenlander is een vrouw van hoge afkomst, Maria (Mary) Henriëtta Stuart, “Princess Royal” van Engeland. Zij werd geboren in 1631 als oudste dochter van koning Karel ( Charles ) van Engeland en Schotland en koningin Henriëtta Maria (geboren prinses van Frankrijk, die als koningin Rooms bleef en daarmee haar kinderen beïnvloedde ). Mary was nog geen 10 jaar oud toen zij formeel trouwde met de zoon van Stadhouder Frederik Hendrik van Nederland. Huwelijksse sex moest wachten, maar vanaf 1644 trad zij soms op in het openbaar en in 1647 werd haar echtgenoot de Stadhouder Willem II, na het overlijden van zijn vader. In 1650 echter stierf Willem II, terwijl hun enig kind, de latere Willem III, acht dagen daarna werd geboren. Mary was dus nog geen 20 toen zij weduwe werd. Ook was zij al halfwees, want haar vader, Koning Karel (Charles) de Eerste, was in januari 1649 onthoofd, aan het einde van een zes jaar durende burgeroorlog; haar broer Karel II reisde als balling door Europa (aanvankelijk in Den Haag) tot hij in 1660 werd gevraagd om als koning terug te komen. In dat jaar ging ook Mary naar Londen, waar zij ziek werd en stierf.

In de jaren tussen haar 20<sup>e</sup> en haar 30<sup>e</sup> moest Mary zich steeds weer inzetten voor de belangen van haar zoon en dat werd haar heel moeilijk gemaakt. Allereerst hadden Mary en haar zoon de binnenlandse politiek tegen: de machtige regenten uit de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, die zich ook al hadden afgezet tegen vader Willem II, wilden het kind vooralsnog geen formele positie geven. Ook de aangetrouwde familie zat haar dwars en zij was gedwongen de voogdij over Willem te delen met zijn grootmoeder Amalia van Solms en zijn oom Frederik Willem (I), keurvorst van Brandenburg. Ze moest rekening houden met een voortdurend schuiven van posities en bondgenootschappen, dat bijna niet bij te houden was. Onder Maurits en Frederik Hendrik was de Republiek gastvrij voor protestantse vorsten met problemen (zoals sinds 1620 voor 'de Winterkoning' Frederik van de Palts en zijn vrouw, geboren prinses Elizabeth Stuart en tante van Mary en later voor de al genoemde Frederik Willem I). Na de Eerste Engelse oorlog (1651 – 1653) maakten de regenten bezwaar tegen verblijf hier van de broers van Mary, die als tegenstanders van de regering-Cromwell golden. Maar toen die in 1660 als resp. Koning Karel II en als Jacobus, Prins van Wales, terug gingen naar Londen, wilden de Staten alsnog een goede indruk te maken met grootse giften (zoals het beroemde jacht). Ook de posities van Mary en de jonge Prins Willem kregen een nieuw belang. De regenten maakten zich er zorgen over en bedachten de formule 'Kind van Staat' voor de opvoeding van de Prins. In haar testament had Mary haar broer Koning Karel tot voogd over Willem benoemd, maar in de praktijk had dit nauwelijks betekenis.

In de recente film over admiraal De Ruyter zag ik een scene waarin Koning Karel II zijn jonge neef Willem ervan probeert te overtuigen dat hij zijn toekomst vooral niet op de Republiek moet zetten, maar dat hij als lid van koninklijke familie Stuart altijd onder de machtigen zal kunnen meedraaien. Deze scene lijkt levensecht en geeft daarmee ook de vragen rond de invloed van Mary weer: zag zij zichzelf en haar zoon allereerst als Stuarts, of ging het haar om de belangen van de Nederlanders in hun Republiek? Zij zal op het belang van de staat een andere visie hebben gehad dan de regenten, zoals de gebroeders De Witt. Dat haar moeder en haar broers haar vooral als een pion van de Stuarts zagen, ligt ook voor de hand. Mijn conclusie is dat bewondering voor de manier waarop zij door al die problemen heen stuurde, op zijn plaats is. Zij deed haar best, voor haar zoon en voor zijn land. Men heeft haar verweten, dat zij de hulp van haar ook nog jonge neef Lodewijk XIV, inriep om het Prinsdom Oranje in handen te krijgen. Zij kende Lodewijk niet goed : hij pikte het zelf in!

Een monument voor Mary Henriëtta is mij niet bekend. Maar gezegd wordt dat haar oude boudoir, op het Binnenhof in het gebouw van de Eerste Kamer, nog altijd bestaat.

En dan komen we bij Koning Lodewijk Napoleon. Ook zijn achtergrond is duidelijk: hij werd gestuurd door zijn broer, die zich in 1804 tot keizer van Frankrijk had laten kronen. In het samenstel van landen aan de grenzen en onder de invloed van Frankrijk, was de Bataafse Republiek een vreemde eend in de bijt. Holland – zoals het gewoonlijk in Frankrijk heette – was al ruim 200 jaar formeel een republiek en na de Franse revolutie paste dat naadloos in de nieuwe orde. Maar toen Keizer Napoleon vanaf 1802 ging spelen met de grenzen van

landen in Europa, door in Duitsland en Italië vorsten en koningen te installeren (waarbij ook de Nederlandse erfprins Willem Frederik een landje kreeg – het vroegere Bisdom Fulda, waar hij ‘vorst’ mocht heten, tegen afstand van al zijn aanspraken op de Nederlanden), bleef die Bataafse Republiek een ongewenste herinnering aan de oorspronkelijke doelen van de Franse Revolutie. Erger nog, ze waren daar eigenwijs en bleven handel drijven, vaak via tussenpersonen, met de vijand Engeland! Twee vliegen in één klap dus: weg met die laatste republiek tussen alle nieuwe vorstendommen en tegelijk het belang van Frankrijk en de familie Bonaparte veilig stellen met een Bonaparte als vorst. Dat moest Louis worden.

Louis Bonaparte (geb. en gedoopt Luigi in 1778 op Corsica), was de vierde in een rijtje van 5 broers (en 3 zusters); hun vader stierf al in 1785. Nadien zorgde zijn 9 jaar oudere broer Napoleon voor zijn opvoeding en loopbaan. Louis moest naar een militaire school en werd de adjudant en secretaris van zijn broer, die in de revolutietijd snel werd bevorderd tot generaal. Diens militaire successen in Noord-Italië en de tegenslag in Egypte maakte hij allemaal mee, tot het punt waarop Napoleon Eerste Consul werd en Louis, tot kolonel bevorderd, een eigen loopbaan moest volgen. Maar zijn broer wist nog meer te regelen: een huwelijk! In het jaar 1801 probeerde Louis nog alle aanwijzingen voor een trouwpartij met Hortense de Beauharnais, dochter van Napoleons vrouw Joséphine, te negeren of er van weg te lopen, maar op 3 jan. 1802 werd hij (samen met Hortense) gewoon voor het blok (nee, voor het altaar – de katholieke eredienst was weer toegestaan in het Frankrijk van de revolutie) gezet. Grote broer ging verder: in oktober kwam de eerste zoon, die Napoleon Charles werd gedoopt en meteen waren er geruchten dat Napoleon en Joséphine hem zouden willen adopteren ... Twee jaar later werd de tweede zoon, Napoleon Louis, geboren. De oudste zoon werd inderdaad geadopteerd door zijn oom, de keizer, maar stierf toen hij 5 jaar was.

Intussen was vader Louis niet alleen bevorderd tot divisie-generaal, maar was hij ook nog, via het keizerschap van zijn broer, prins van Frankrijk geworden, met de aanspreektitel Keizerlijke Hoogheid. Dit keizerschap, dat Napoleon in mei 1804 had bedacht, werd in december nog bekrachtigd door een kroning in aanwezigheid van de Paus. In 1805 werd generaal Louis commandant van het zgn. Noordelijke leger (Franse troepen met Duitse en Bataafse bondgenoten) en toen dat leger overbodig werd (Napoleon had Oostenrijk snel verslagen) bracht hij een eerste bezoek aan Holland, waar hij zich er van overtuigde dat men daar Republiek wilde blijven en niet op hem zat te wachten. Hetzelfde gold omgekeerd: Louis had veel last van reuma en vond het klimaat in Holland onverdraaglijk.

Terwijl Louis al lang wist, dat zijn broer niet tegengesproken wilde worden, hadden de hoge heren in Holland dat niet door. In mei 1806 stuurden ze nog een delegatie naar Parijs om de keizer te vertellen dat zij hun republiek wilden houden. Napoleon antwoordde dat hij dan een Franse generaal zou sturen, om de bezetting van 1795 af te ronden. Er kwam snel een tweede missie, met het gewenste verzoek om Z.Keiz.H. Prins Louis als koning te sturen! Op 5 juni 1806 mocht Z.K.H. in Parijs St. Cloud, samen met een Hollandse delegatie, een rede van

Napoleon aanhoren en daarna een door Napoleon aangepast antwoord voorlezen; daarmee was hij de eerste koning van Holland. Zijn naam werd “en passant” –mogen we wel zeggen - aangepast: hij werd koning Louis Napoleon. Zo ging dat dus ... Hortense wilde in Parijs blijven en dacht nog dat de Keizer, die ook haar stief- en schoonvader was, dat wel zou begrijpen - maar zij moest gewoon mee ... (als koningin, dat wel).

Het koninklijk paar vestigde zich in eerste instantie op Paleis Huis Ten Bosch, bij Den Haag. Een rondgang langs vele paleizen zou volgen; overal mankeerde wel iets (logisch: in die tijd leden veel gebouwen onder achterstallig onderhoud). Een zoektocht waar ons volgende koninkrijk het Paleis op de Dam (Amsterdam; was stadhuis) aan over heeft gehouden. Binnen drie maanden was de koning alweer commandant van het Noorderleger, nu voor een oorlog tegen Pruisen (die bijna net zo snel voorbij was als de vorige tegen Oostenrijk). Drie jaar van betrekkelijke vrede volgden, maar in april 1809 was het opnieuw oorlog met Oostenrijk en eind juli vielen de Engelsen Zeeland aan, dat zij geleidelijk veroverden. Koning Louis moest veel kritiek daarop van zijn broer verduren. Het Engelse leger werd echter door koorts geteisterd, rukte niet verder op en vertrok tegen de winter.

Behalve dat Napoleon de Hollandse strijdmacht maar niks vond, ergerde hij zich ook aan de handel daar, die niet op Frankrijk maar overzee gericht was, feitelijk op Engeland maar vaak via Polen of Zweden. In 1808 moest daarom de oorlog aan Zweden worden verklaard. De koning deed zijn best om uit te leggen dat handel de basis van welvaart in Holland was en dus de kracht om een leger en een vloot uit te rusten, bepaalde – maar dat begreep men in Frankrijk niet. Het idee van de keizer was nu juist dat Engeland op de knieën ging als die handel stopte. Lodewijk schoot in de ogen van zijn broer ook niet op met de dienstplicht en met de eenzijdige beperking van de staatsschuld (‘tiërcering’ wat betekent dat maar 1/3<sup>e</sup> van de rente werd betaald). Goede franse voorbeelden volgens de keizer, maar niet goed voor de hollandse samenleving, volgens de adviseurs van de koning.

Koning Lodewijk Napoleon (zijn hollandse naam) deed intussen zijn best om ook hollander te worden. Hij probeerde de taal te spreken, nam een hollands devies aan (‘Doe wel en zie niet om’) en zette zich in voor kunst en cultuur. Dat werd gewaardeerd, maar veel meer droeg aan zijn goede reputatie bij dat hij zich het lot van mensen in nood aantrok. In januari 1807 was in Leiden een kruitschip ontploft en Lodewijk ging er onmiddellijk heen, zette militairen en anderen aan het werk (bakkers in Delft en Den Haag moesten brood bakken dat naar Leiden verscheept werd) en zorgde voor financiële steun voor slachtoffers en voor de stad. In jan. 1809 ging de koning naar Gorcum om dreigende overstromingen het hoofd te bieden. Hoewel twee dijken toch braken, had de inzet van de koning tot tijdige evacuatie van velen geleid en ook werd geldelijke steun geregeld. Lodewijk zorgde voor goed bestuur.

Om dat goede bestuur te verwezenlijken, reisde hij door het hele land. In april 1809 stonden Brabant en Zeeland op het programma. Met name in Brabant vroeg het probleem van de gelijkstelling van alle godsdiensten de aandacht. Weliswaar had de Bataafse Republiek daar in 1798 al toe besloten, maar de praktijk was weerbarstig. Het stak de katholieken daar

bijzonder dat kleine groepen protestanten er de grote kerken bleven gebruiken, die hen onder het bestuur van de Staten-Generaal waren toegewezen. En koning Lodewijk kon, praktiserend katholiek die hij was, het moeilijk over zijn kant laten gaan dat zo'n onwettige situatie, waar zijn geloofsgenoten het slachtoffer van waren, maar bleef voortbestaan. Toch ging de koning in deze zaken voorzichtig te werk.

In Den Bosch liet hij bv. de kathedraal van St. Jan nog in handen van de hervormden, hoewel die maar 20 procent van de bevolking vormden. Wel werden twee leegstaande kerken voor de r.k. eredienst geschikt gemaakt. De staatsregeling van 1798 had heel simpel bepaald dat de grootste kerk in elke plaats naar de grootste religieuze groep zou gaan, maar uitvoering ervan liep ver achter. Lodewijk had eerst nog een ander, eigen idee uitgeprobeerd, waarbij kerken in deeltijd zouden worden gebruikt, maar dat was zo'n 260 jaar te vroeg ... De aanpak in Brabant werd daarom meestal dat de grote (maar ook oude en slecht onderhouden) kerken voor de katholieken werden bestemd en dat de koning fondsen beschikbaar stelde om bescheiden kerkjes voor de weinige hervormden te bouwen. Zo ging het ook hier in Oisterwijk, met als toevoeging dat de koning meteen besloot dat de twee hervormden die in Moergestel nog geteld waren, dan ook die kerk in Oisterwijk gebruiken moesten! Dit is een nieuwtje, als ik het goed heb en natuurlijk heb ik nagekeken wat ik dan over Berkel-Enschot en Udenhout kon vinden? Maar deze plaatsen stonden nu eenmaal niet in het reisprogramma van de koning<sup>i</sup> en dat maakt een specifiek besluit daar over, dus onwaarschijnlijk.

We zijn nu terug in Oisterwijk en komen aan het eind van dit betoog. Misschien wilt u weten, hoe het met Lodewijk Napoleon afliep? Dat kan kort zijn. Ik noemde al de bezetting van Zeeland door de Engelsen in aug. 1809 en de kritiek die keizer Napoleon daarbij op zijn broer had, ging niet meer weg. De keizer wilde nieuwe afspraken met koning Lodewijk, maar die bleef uit zijn buurt (eerst door ziekte, toen door bezoek aan kuuroorden). In mei 1810 werden Brabant en Zeeland door Frankrijk geannexeerd, tegen de zin van koning Lodewijk, (het kwam ook over als een soort straf) en hij trad af per 4 juli. Zijn zoontje was nog 6 dagen in naam koning, maar op 10 juli 1810 werd de rest van het koninkrijk Holland bij Frankrijk gevoegd. Ex-koning Lodewijk reisde, tot woede van zijn broer de keizer, naar een kuuroord in Oostenrijk, later naar Zwitserland. Toch kwam hij in 1813 nog even naar Parijs, waar Napoleon hem niet wilde ontvangen; ook in 1815 was hij na de terugkeer van zijn broer, nog van de partij. Vervolgens ging hij, evenals andere leden van de familie, in Italië wonen, waar hij in juni 1846 stierf. Ik neem aan dat u weet dat zijn jongste zoon nog kans zag om keizer Napoleon III te worden...

Wat maakt nu, 200 jaar later, koning Lodewijk bijzonder in dit verhaal over 3 buitenlanders die onverwacht taken in Nederland kregen te vervullen? Ook hij was gestuurd vanuit andere belangen dan die van ons land. Hij kreeg de hoogste functie: hij was heerser in naam. Op de achtergrond bleef broer Napoleon de grote baas, maar Lodewijk probeerde de maximale ruimte voor het eigen belang van 'Holland' te vinden. Zijn menselijkheid, inzet bij rampen – met goede, voor die tijd slimme maatregelen – is vrij algemeen bekend gebleven; dat hij

ook door handig manoeuvreren schade aan de Hollandse economie probeerde te beperken en daarin zijn broer de keizer dwars zat, weet vrijwel niemand meer. Als militair toonde hij zich een aanvoerder die met zijn manschappen begaan was en risico's op grote gevechten met veel slachtoffers, uit de weg ging als een andere aanpak ook werkte. En hoezeer hij zich ook door de keizer miskend voelde, toch toonde hij trouw aan die broer op de moeilijkste, laatste momenten. Zijn korte koningschap bleek uiteindelijk nog een opstap voor de Oranjes om vanaf 1813 terug te komen als koningen in plaats van stadhouders en op het terrein van kunst en cultuur begon of bevorderde hij overheidsbemoedienis die als nationale bibliotheek, rijksmuseum of instituut voor wetenschappen, blijvend zou zijn. Hij heeft nog veel goeds gedaan onder moeilijke omstandigheden. En er is laat – na 200 jaar – nog een officiële herinnering gekomen, in de vorm van een plaquette bij de deur waaruit hij in 1810 vertrok van destijds het Paviljoen Welgelegen in Haarlem, nu het Provinciehuis in Noord-Holland. Hij schreef toen : “Hollanders, nimmer zal ik een goed en deugdzaam Volk vergeten, zoals gij zijt: Mijne laatste gedachte, zoowel als mijne laatste zucht, zullen voor uw geluk zijn.”

We hebben nog tijd voor een toegift. We zagen dat Louis Bonaparte, die op doktersadvies zo vaak moest kuren of rust nemen, toch de leeftijd van 68 jaar bereikte. Hij is na zijn vertrek in 1810 steeds contact met Hollanders blijven houden en – verrassing bij mijn onderzoek – hij is zelfs nog een keer terug geweest! In 1840, nadat koning Willem I was afgetreden, liet Louis voorzichtig navraag doen of hij nog eens kon komen en toen bleek dat Willem II daar niet moeilijk over wilde doen, kwam hij incognito naar Den Haag, waar hij in een eenvoudig hotel logeerde. Hij werd daar echter – tot zijn genoegen, nemen we aan – nog herkend en toegejuicht door mensen die zich voor het hotel hadden verzameld. Dat zal nu ook weer niet de bedoeling zijn geweest en daarom werd hem discreet verteld dat hij weer moest vertrekken – wat dus ook gebeurde.

XXX

---

<sup>i</sup> De koning reisde op 17 april 1809 van Eindhoven over Oirschot en Moergestel naar Tilburg en vandaar op 18 april over Rijen, Oisterwijk en Haaren naar Den Bosch.

Bronnen : Wikipedia en de boeken

- Lodewijk Napoleon, koning van Holland, (ondertitel 'Een miskende Bonaparte') door Christina de Munck, Walburg Pers, 1997
- Leve de Koning! (ondertitel 'Lodewijk Napoleon op reis door Brabant en Zeeland') door Hans van den Eeden, Brandaris Pers, 2009
- Lodewijk Napoleon, Koning van Holland, door J.G.Kikkert, uitgave Aspekt, 2015